

Klopčičev izbor je prva literarno in umetniško dostojna slovenitev Heinejeve poezije. In Slovenska Matica je s tem, da je sicer z veliko zamudo, a vsaj za stoletnico pesnikove smrti izdala ta izbor, opravila važno kulturno nalogo. Ta okusno izdana knjiga ni samo lepa počastitev spomina velikega naprednega poeta, marveč hkrati resnična obogatitev našega slovstva.

Fran Albrecht

DANE LOKAR, PODOBA DEČKA

Pričujoča knjiga* je nastala v samoti — daleč od dandanašnjih življenskih in umetniških vrtincev, na bregu spominov in razmišljanj o davni mladosti. Zato je v njej mnogo čisto, samotarsko svojske izpovedi ter mnogo čudne, zastrte lepote, ki te navda s podobnim občutkom kakor temačen, z dragocenim pohištvom in podobami okrašen salon. Zategadelj pa je knjiga tudi nenavadno mirna, vse premalo razburljiva, da bi razvnela in potolažila bralca, ki bo iskal na njenih straneh predvsem svoj čas. Če bo ta bralec dovolj potrpežljiv in pošten, bo Lokarjevi daljši noveli moral priznati svojevrstno lepoto, pisatelju pa zrelost in zanesljiv čut za estetsko mero, ne bo pa mogel mimo ugotovitve, da ga je vseskozi motila patina odmaknjenosti, s katero je preprežena lepota te knjige.

Dane Lokar brez dvoma riše lastno otroško podobo. Zato je ta portret izrazit in samostojen, brez para v galeriji otroških obrazov. Tudi okolica, v kateri se Lokarjev deček razvija, je nova in zanimiva. Zvestoba lastnim doživetjem je obrodila umetniški uspeh. Ta zvestoba pa je hkrati tudi ohromila ustvarjalni zamah: dečkov portret je namreč zelo statičen, začrtan zgolj z nekaterimi sorodnimi potezami. Številna drobna doživetja — nekatera so resnične psihološke mojstrovine — ne razodevajo dinamike, ki bi začrtala krivuljo dečkovega zorenja. Z drugimi besedami: v otrokovem življenju ni centralnega doživetja, bolečine ali radosti, ki bi do dna izpolnilo vse njegovo bitje in ga spremenilo v višji duhovni organizem. Pisatelj je dečku namenil protagonistovo vlogo, toda zaradi preneznatnega doživljajskega radija in skromne razvojne dinamike se je glavni igralec izprevrgel v statista.

Dečkov podobo namreč odločno prerašča okolica. Iz nje je Lokar izluščil nekaj resnično imenitnih postav in prizorov. To so najlepše in najzanimivejše strani v knjigi in pisatelj je na njih do kraja uveljavil svojo nadarjenost za drobno, nekoliko zastrto, toda sila natančno psihološko portretiranje. Čudovita podoba je n. pr. stari kapelnik, tudi nekaj ženskih likov — ker je to v naši literaturi redkost, je treba še posebej poudariti — bo bralcu še dolgo lebdelo v spominu: mati, Petra in imenitna učiteljica. Tudi nekaterih prizorov — zlasti grozljivega domačega koncerta — ne bo zlepa pozabil. Ti liki in prizori bi zaslužili večjo veljavo in bi ob nekoliko globljem premisleku lahko dozoreli v samostojne novelistične kompozicije. Dečkova prisotnost namreč ne povzdigne kdo ve kako njihove cene. Kvečjemu narobe: ker je pisateljev ljubljenelec slej ko prej samo deček, so te epizode dostikrat umetniško neizživetje.

* Dane Lokar, Podoba dečka. Primorska založba Lipa. Koper, 1956.

To tudi vzbuja pomisleke o kompoziciji knjige. Zdaj je novela komponirana iz neznatnih, toda zelo številnih mozaičnih drobcev. Pisatelj bi lahko marsikateri nebištveni prizor izpustil, oziroma osamil in poudaril močnejše scene. Zdaj namreč tudi te izgube svojo barvitost. Knjigo bi tudi lahko razdelil v novelistično zaokrožene celote. To bi bilo seveda manj izvirno, toda bržčas umetniško bolj uspešno. V takšni kompoziciji bi postala bolj pregledna tudi dečkova podoba in okolica. Tekst bi dobil hrbtenico.

Stil je izbrušen in izpričuje Lokarjevo zrelo pisateljsko kulturo. Jezik je bogat, zlasti simpatični so smotrno razvrščeni narečni izrazi.

Kljub vsem pomislekom je Lokarjeva knjiga prijeten in izrazit pojav med našimi avtobiografskimi deli o otroštvu. V njej bo lahko bralec odkril nastavek slovenskega »Iskanja izgubljenega časa«. Proust je bil namreč brez dvoma pisatelj evini vzornik. Žal se pričujoča novela ni mogla izviti iz že nekako tradicionalno slovenskega tesnega okvira čustev in oblike.

Mitja Mejak

ZGODOVINA SLOVENSKEGA SLOVSTVA

(Nadaljevanje)

Res je sicer pri tako imenovanih državnih narodih racionalizem 18. stoletja utegnil s svojo centralistično koncepcijo utrjevati ali pa vsaj podpirati nacionalno zavest, vendar pa je v svojih temeljih univerzalističen. Pri nedržavnih in pri malih narodih pa se ni mogel sam iz sebe povzpeti do narodne misli. Razlik, ki ločijo dosledni racionalizem od nacionalnega čustvovanja so se nekateri močje tega časa tudi zavedali. Tako je n. pr. Friedrich II. napisal tale zelo jasen in za naš primer zelo ilustrativen stavek: »L'amour de la patrie n'est donc pas un être de raison, il existe réellement« (»Ljubezem do domovine ni otrok razuma, marveč dejansko obstoja«). Cesarjeva izjava je za nas tem pomembnejša, ker je splošno znano njegovo prizadevanje za združitev Nemcev.*

Že iz vseh teh pripomb, ki naj bodo vsaj skromno opozorilo na različne čustvene in idejne tokove v 18. stoletju, je razvidno, da naš avtor ni opazil problema, ki ga predstavljata pojem razsvetljenstva in odnos med racionalizmom in prerodom. Da je to res, dokazujejo še nekatere druge njegove izjave. Ko skuša definirati pojem preroda, piše na strani 330 tole: »Ustvariti je bilo treba poučno književnost v ljudskem jeziku, da se bo preprosti človek ob njej omikal in da bo povečal tako poljedelsko kakor obrtniško produkcijo, v tujem duhu šolanemu izobraženstvu pa je bilo treba z zgledi dokazati, da je slovenščina prav tako uporabna za višje kulturne potrebe kot jeziki z razvitimi literaturami, se pravi: skušati dohiteti kulturno naprednejše narode in zbuditi v izobražencih slovenskega rodu narodno zavest in ponos. Vzporedno s to težnjo poteka prizadevanje reformirati slovenski knjižni jezik, to je doseči njega poenotenje, slovnično uzakonitev ter obogatitev besednega zaklada. Napore v označenih smereh imenujemo *slovenski prerod*.« Prvi del prvega stavka govori pravzaprav o programu tako imenovanega raz-

* O vseh teh vprašanih primerjaj zlasti Paul Hazard, *La Pensée européenne au XVIIIème siècle*, in Paul van Tieghem, *Le Prérromantisme*.